

พุทธจริยธรรมกับการพัฒนานักพัฒนาสังคม

□ ศ.ดร.จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์
ที่ปรึกษาอธิการบดี ด้านกิจการต่างประเทศ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

สังคมปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทิศทางการเปลี่ยนแปลงสังคมอาจเป็นไปได้ทั้งในเชิงบวก หรือเชิงก้าวหน้า ส่งผลที่พึงปรารถนาแก่ผู้อยู่ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลง และเป็นไปได้ในทางตรงกันข้าม คือ เชิงลบหรือเชิงถดถอย ซึ่งส่งผลเป็นความเสื่อมโทรมและความไม่พึงปรารถนาต่าง ๆ แก่บุคคลในสังคม

สังคมอารยะทั่วไปมักจะกำหนดแนวทางการเปลี่ยนแปลงไปตามแผน เป็นความต้องการของสมาชิกทั้งหมดในสังคมในรูปของโครงการพัฒนารูปแบบต่าง ๆ และผู้ที่มีบทบาทสำคัญ ในการผลักดันให้โครงการพัฒนาบรรลุผลสำเร็จตามแผนการพัฒนา มีหลายฝ่ายหรือหลายภาคส่วน ซึ่งเรียกรวม ๆ ว่า กลุ่มพหุภาคี อันประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของรัฐ ประชาชนในชุมชนนักวิชาการ ผู้นำทางศาสนา หรือผู้นำทางจิตวิญญาณและธุรกิจเอกชน

ในบรรดากลุ่มพหุภาคีเหล่านี้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการผลักดัน ดำเนินการ และรับผิดชอบโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในสังคมให้ก้าวหน้าไปตามวัตถุประสงค์ ก็คือ นักพัฒนา (change agent) อาจเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา หรือผู้นำองค์กรเอกชนก็ได้ นักพัฒนาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่ง เป็นกลไกประสานงานระหว่างแหล่งสนับสนุนโครงการพัฒนา กับโครงการพัฒนาที่ลงไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ในสังคมและชุมชน

โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในสังคมจะบรรลุผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับคุณสมบัติและความสามารถของนักพัฒนา ดังนั้นเพื่อให้โครงการพัฒนาบรรลุถึงเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่พึงพอใจแก่ทุกฝ่าย จึงจำเป็นต้องพัฒนานักพัฒนา ให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะ และมีความเป็นผู้นำในการพัฒนาอย่างสมบูรณ์

๒. นักพัฒนาสังคมคือใคร

นักพัฒนาสังคม (change agent of society) คือ นักเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทิศทางที่พึงปรารถนา สังคมที่พึงปรารถนาประกอบด้วยสังคมที่มีความยุติธรรม (justice) สังคมที่มีความเสมอภาค (equality) สังคมที่มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง เป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน (solidarity) และเป็นสังคมที่มีสมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการเสียสละ จริ่งใจ (participation)

เพื่อให้สังคมได้รับการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางดังกล่าว จำเป็นต้องพัฒนานักพัฒนาสังคมให้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่พึงปรารถนา รายละเอียดดังต่อไปนี้

๓. ยุทธศาสตร์การพัฒนานักพัฒนาสังคมแนวพุทธ

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนสำคัญเพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ (ปัญญาอย่างแท้จริง) เกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิต สังคม และธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม (ศีล) มีวินัยในตัวเอง เข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคม และปรับตัวอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข (สันติสุข) และให้บุคคลมีจิตใจหนักแน่นในการทำความดี ด้วยความขยัน (วิริยะ) และไม่หวั่นไหวกับอารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบ โดยมีความมุ่งมั่นเพื่อให้จิตใจมีความสว่าง สงบ สะอาด ด้วยวิธีการถูกต้องในหลักการปฏิบัติ (สัมมาสมาธิ)

เพื่อให้บรรลุถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่สามารถประมวลเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนิกชนที่เป็นนักพัฒนาทั้งหลายดังต่อไปนี้

(๑) สร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง (ฉันทะ) แรงจูงใจในการพัฒนา (Motivation for development) หมายถึงความรัก ความกระตือรือร้นในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและมีคุณประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคม รวมทั้งต่อสิ่งแวดล้อม ความรักในการสร้างสรรค์ที่ดีงามจะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน การที่บุคคลจะมีความรักในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะต้องมองเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ เป็นสัตว์ที่มีค่า การเกิดเป็นมนุษย์ไม่ใช่เกิดขึ้นได้ง่าย การเกิดเป็นมนุษย์เพราะได้ทำสิ่งที่มีค่ามาก่อนและได้สั่งสมคุณงามความดีมานาน แม้จะเกิดมาในสังคม ชุมชน หรือชาติตระกูลที่ต่างกันไปบ้าง แต่มนุษย์ก็ถือได้ว่าเป็นสัตว์โลกที่ได้ทำคุณงามความดีมาก่อนทุกคน โดยมีระดับคุณงามความดีที่ทำให้แตกต่างกัน ผลของคุณงามความดีส่งผลให้ผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์ ข้อนี้เป็นการวิเคราะห์ตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้นำจะต้องมีความรักเป็นพิเศษในบุคคล

ที่อ่อนแอ ไม่เข้มแข็งและพึ่งตนเองไม่ได้ โดยจะต้องระลึกอยู่เสมอว่าต้องช่วยเหลือบุคคลเหล่านี้ให้พัฒนาตนเองให้มีคุณค่าเพิ่มขึ้น ส่วนหนึ่งบุคคลเหล่านี้ได้เคยสร้างคุณประโยชน์บางอย่างมาแล้วจึงเป็นเหตุให้เกิดมาเป็นมนุษย์

(๒) ผู้นำจะต้องรู้จักกระตุ้นให้บุคคลผู้ตามมีความกระตือรือร้นในการสร้างพลังแก่ตัวเองอยู่เสมอ (พละ) ยุทธศาสตร์ในการกระตุ้นให้บุคคลอื่นตื่นตัว มีกำลังความรักที่จะพัฒนาตัวเองให้ก้าวหน้าไปตามลำดับ มีหลายขั้นตอน เช่น

- **กระตุ้นให้มีความเชื่อมั่น** (ศรัทธา) ในการพัฒนาพลังความดีของตนเอง โดยเน้นว่าความดีคือสิ่งที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ การเกิดเป็นคนนั้นถือว่าเป็นผลจากการทำความดีในชาติก่อน เมื่อเกิดความเชื่อมั่นว่าความดีเป็นสิ่งที่จริงส่งผลให้เกิดเป็นมนุษย์ บุคคลก็จะเกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจมีความหวังที่จะทำดี และพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในการทำ ความดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องการกระตุ้นให้บุคคลรู้ว่าตัวเองสามารถพัฒนาให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปได้

- **กระตุ้นให้ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน** (ศีล) และธรรมเนียมปฏิบัติของสังคมและขององค์กรที่บุคคลเป็นสมาชิกอยู่ การปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่ดีจะทำให้บุคคลลดการยึดมั่นในตัวตน (มานะ) และพร้อมจะเปิดใจรับฟังการแนะนำการอบรมจากผู้อื่น เสมือนทำตนให้เป็นแก้วน้ำที่ว่างพร้อมจะรับน้ำใสแก้ว ถ้าทำตัวเองเหมือนน้ำเต็มแก้ว ยึดมั่นในตัวตน ปิดประตูต้อนรับความคิดเห็นและการแนะนำจากบุคคลอื่น ก็จะไม่ได้รับสิ่งใหม่ ๆ เจตคติก็ไม่เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมก็ไม่มีปรับปรุงให้ดีขึ้น ดังนั้น การปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์และการฝึกให้เป็นคนมีวินัย จึงเป็นขั้นสำคัญ อีกขั้นหนึ่งที่จะได้รับการพัฒนา

(๓) **กระตุ้นให้มีความขยันและพยายามอย่างต่อเนื่อง** (วิริยะ) ภาระงานการข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒ เป็นภาระงานเตรียมตัวให้พร้อมของผู้ที่จะได้รับการพัฒนา ภาระงานการข้อที่ ๓ นี้เป็นภาระงานการปฏิบัติตามภาระงานการพัฒนา ในที่นี้นักพัฒนาจะต้องกระตุ้นให้ผู้รับการอบรมมีความขยัน อดทน และพยายามดำเนินการศึกษาและปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเคร่งครัดสม่ำเสมอ

(๔) **การกระตุ้นให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม โดยยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตนบ้าง** (จาคะ) ทั้งนี้เพื่อมิให้มีการลุ่มหลงยึดติดกับตัวเอง การกระตุ้นนี้เป็นการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมก็คือการเข้าใจถึงคุณค่าและความสำคัญของส่วนรวม โดยมองเห็นว่าหากปราศจากส่วนรวม เราก็อยู่ไม่ได้ เรามีชีวิตอยู่ได้เพราะ

อาศัยการช่วยเหลือของส่วนรวม คุณค่าของการอยู่ร่วมกับส่วนรวมหรืออยู่ร่วมกับคนอื่นในชุมชน มีมากมายนอกเหนือจากที่ส่วนรวมช่วยให้เรามีชีวิตอยู่รอด และส่วนรวมให้ความอบอุ่น (คุณค่าทางจิตใจ) ให้ความบันเทิงเบิกบาน (คุณค่าทางอารมณ์) และให้สติปัญญา (คุณค่าทางปัญญา) การกระตุ้นในระดับนี้เป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

(๕) การกระตุ้นให้แสวงหาและพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาสติปัญญาจำเป็นต้องกระตุ้น ผู้นำจะต้องรู้วิธีพัฒนาสติปัญญาแก่ลูกน้อง รูปแบบการพัฒนาสติปัญญาอาจจะดำเนินการโดยศึกษาเล่าเรียนทั้งในระบบ และนอกระบบ และรู้จักสังเกตและเลียนแบบตัวอย่างที่ดี นอกจากนี้ การพัฒนาสติปัญญาตามแนวพุทธสามารถดำเนินการต่อไปโดยให้รู้จักคิดอย่างเป็นระบบและแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) และการคบคนดี (กัลยาณมิตร) และสิ่งแวดล้อมที่ดี (ปรโตโฆสะ) รวมทั้งการต่อยอดด้วยการปฏิบัติอย่างมีสติ (ภาวนา) ซึ่งในระดับนี้ถือว่าเป็นระดับของการรู้จักประยุกต์หลักการพัฒนาเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

(๖) กระตุ้นและพัฒนาลูกน้องให้รู้จักมีสมาธิในการทำงาน การทำทุกอย่างจะสำเร็จได้ก็โดยอาศัยจิตใจที่มีสมาธิ การมีสมาธิ หมายถึง ความตั้งใจแน่วแน่มั่นคง และอุทิศพลังงานทั้งหมดให้แก่งาน ไม่ว่าจะเป็พลังงานทางร่างกาย พลังทางสมองและพลังงานทางอารมณ์ จิตใจที่อ่อนแอไม่มั่นคง จะทำให้งานเสีย ดังนั้น ผู้นำที่ดีควรสร้างบรรยากาศในการทำงานอย่างมีสมาธิ และควรพัฒนาวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม โดยให้พนักงานทุกคนมีส่วนร่วมในการเสนอแนะ วิธีการทำงานอย่างสร้างสรรค์ และอย่างมีสมาธิ ความจริงการกระตุ้นให้เกิดสมาธิ จะต้องอาศัยการกระตุ้นด้านอื่น ๆ พร้อมกัน สมาธิจะเกิดขึ้นมาได้โดยอาศัยการปฏิบัติงานด้วยความรัก ความเมตตา ความเชื่อมั่น (ศรัทธา) ความพร้อมในการปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ดีงาม (ศีล) การรู้จักเสียสละ (จาคะ) และการมีสติปัญญาเป็นพื้นฐาน

๔. ขอบข่ายการพัฒนานักพัฒนา

การพัฒนานักพัฒนาจะต้องดำเนินการพร้อมกันใน ๓ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาตนเอง
๒. การพัฒนาศักยภาพในการทำงาน
๓. การพัฒนามนุษยสัมพันธ์

การพัฒนาตนเอง

นักพัฒนาจะต้องมีตัวตนที่ได้รับการฝึกอบรมและการพัฒนาเป็นพื้นฐานมาก่อน เป็นความจริงที่ว่า ก่อนการพัฒนาใครจะต้องพัฒนาตนเองก่อน ถ้าตนเองไม่ได้รับการพัฒนาเป็นการยากที่จะพัฒนาคนอื่น พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาตนเองสูงมาก

การพัฒนาศักยภาพในการทำงาน

การทำงานโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำงานสุจริต เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ทำอย่างสม่ำเสมอ การทำงานที่มีผลตอบแทนเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีงาม ด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม เรียกว่า **สัมมาอาชีพ** ตรงกันข้าม การทำงานที่มีผลตอบแทนด้วยวิธีการที่ไม่เหมาะสม และมีผลทำให้บุคคลอื่นเดือดร้อน เรียกว่า **มิจฉาอาชีพ**

พระพุทธศาสนาให้คุณค่าแก่การทำงานสุจริตสูงมาก การทำงานทำให้ผู้ทำมีคุณค่าและคุณประโยชน์ การทำงานทำให้ผู้ทำมีโอกาสพัฒนาสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น เข้าใจบุคคลอื่น โดยไม่เอาตัวเองเป็นศูนย์กลางการทำงาน ทำให้ผู้ทำมีรายได้ผลตอบแทน ช่วยทำให้ชีวิตอยู่รอด

การพัฒนาศักยภาพในการทำงาน ตามหลักพระพุทธศาสนา ต้องดำเนินตามขั้นตอน ๕ อย่าง คือ

๑. ความรักในงาน (ศรัทธา)
๒. ความกตัญญู (กตัญญูกตเวทิตา)
๓. ความรู้ความเข้าใจระบบการทำงาน (กิจจญาณ)
๔. ความสามารถในการทำงาน (วลี)
๕. การมีปัญญารู้จักประเมินผลการทำงาน (วิมังสา)

พัฒนามนุษย์สัมพันธ์

มนุษย์สัมพันธ์ คือ ความรักในการติดต่อกับคนอื่นด้วยจิตใจเต็มไปด้วยไมตรี ผู้นำที่ดีจะต้องมีความรักในเพื่อนมนุษย์ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับล่างจนถึงระดับสูง ความรักในมนุษย์เป็นก้าวแรกในการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ ปราศจากความรักในเพื่อนมนุษย์จะไม่เกิดมนุษย์สัมพันธ์

๕. ยุทธวิธีในการพัฒนานักพัฒนา

นักพัฒนาเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคม บทบาทของนักพัฒนาจะปรากฏในที่ทุกแห่งที่ต้องการจะปรับปรุงสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่และดีงาม ทดแทนสิ่งเก่าที่มีปัญหาและล้าหลังซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม

แต่การที่จะนำเสนอการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมได้ จะต้องสร้างความรู้สึกร่วมให้เกิดขึ้นในสังคมว่า สังคมจะต้องมีการปรับปรุงใหม่ และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ดีกว่าเก่า ซึ่งก็เป็นบทบาทของนักพัฒนาที่จะดำเนินการสร้างความรู้สึกอยากเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีแก่กลุ่มบุคคลเป้าหมาย การที่ประชาชนจะยอมรับและมีความรู้สึกมีส่วนร่วมขึ้นมาได้ ประชาชนจะต้องมีศรัทธาในตัวนักพัฒนา และเชื่อในสิ่งที่นักพัฒนานำเสนอ

ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอันดับแรก ที่จะต้องพัฒนาตน โดยเฉพาะตัวผู้นำให้มีคุณธรรมจริยธรรม มีการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามเพื่อสร้างศรัทธาแก่ผู้ที่ได้รับการพัฒนา

๖. หลักการพัฒนาผู้นำในการเปลี่ยนแปลงที่ดี

การเปลี่ยนแปลงที่ดี ก็คือการพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่จุดหมายที่พึงปรารถนาและเป็นที่ยอมรับของสังคม การที่จะบรรลุถึงจุดหมายดังกล่าวจำเป็นต้องดำเนินตามระบบการพัฒนาซึ่งประกอบด้วยการศึกษาปัญหาและความต้องการทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรอื่น ๆ รวมทั้งนโยบายที่มีการวางแผนอย่างรัดกุม กระบวนการในการดำเนินการ การตรวจสอบ และการประเมินผล

ทรัพยากรมนุษย์จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในระบบการพัฒนาสังคม และทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญก็คือผู้นำ ซึ่งจะต้องมีบทบาทสำคัญในการนำ การควบคุมและประเมินผลจากการพัฒนาโครงการ พัฒนาสังคมทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับชุมชน หมู่บ้าน หรือในระดับชาติ จะต้อง มีผู้นำและมีผู้บริหารโครงการทั้งสิ้น

การพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ดีจะต้องพิจารณา มิติการพัฒนาให้ครบทุกด้าน ดังนี้

๑. มิติทางด้านจริยธรรมส่วนบุคคล
๒. มิติทางด้านวิชาการ
๓. มิติทางด้านการนำ

การพัฒนาจริยธรรมส่วนบุคคลของผู้นำ

ผู้นำที่ดีจะต้องได้รับการพัฒนาให้มีคุณธรรมจริยธรรมส่วนตัว พระพุทธศาสนากำหนดคุณธรรมส่วนตัวสำหรับผู้นำดังนี้

๑. เมตตา กรุณา (ความรักความเห็นอกเห็นใจบุคคลอื่น)
๒. การรู้จักให้และรู้จักแบ่งปัน (ทาน)
๓. การปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ของสังคม (ศีล)
๔. การไม่เห็นแก่ตัว รู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม (จาคะ)
๕. ความซื่อสัตย์ (สัจจะ)
๖. ความกตัญญูรู้พระคุณของผู้มีอุปการะ
๗. การมีความอดทน (ขันติ) รู้จักให้อภัย
๘. การปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรกับผู้ใต้บังคับบัญชาและประชาชนทั่วไป

การพัฒนาวิชาการของผู้นำ

ผู้นำที่ดีจะต้องได้รับการพัฒนาทางวิชาการ กล่าวคือ ต้องมีปัญญา มีความรู้รอบตัว และรู้จักบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติของตนเองอย่างลึกซึ้งและถ่องแท้

คุณลักษณะความเป็นนักวิชาการที่ดีของผู้นำซึ่งสมควรได้รับการพัฒนาให้เกิดมีเป็นการเฉพาะ มีดังนี้

๑. **ผู้นำที่ดีต้องรู้จักตั้งคำถาม การตั้งคำถามเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่จะกระตุ้นให้ผู้ตอบรู้จักคิด และพัฒนาสติปัญญาของตนไปในตัว**

๒. ผู้นำที่ดีไม่ควรเอาตนเองเป็นตัวตั้ง หรือเป็นศูนย์กลางของการกระทำทุกอย่าง การกระตุ้นให้ลูกน้องคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น เป็นแนวทางที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยพัฒนาองค์กรให้เจริญก้าวหน้า เป็นการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ

๓. ผู้นำที่ดีควรมีเจตนาที่ดีที่จะนำผู้คนที่มีความรู้ในตนให้ออกจากลัทธิดลบันดาล ผู้นำที่ดีควรใช้ศรัทธาที่คนอื่นมีต่อตนในการพัฒนาคนอื่นให้เข้มแข็ง ไม่ต้องพึ่งคนอื่นตลอดไป ไม่ต้องรอให้คนอื่นมาช่วย แล้วค่อยช่วยประคองคนที่มีความพยายามด้วยตนเองให้เข้าถึงจุดหมายปลายทางด้วยตัวของเขาเอง ดังเช่น เทพธิดาเมขลาช่วยพระมหาราชนกให้ถึงฝั่งโดยปลอดภัย หลังจากพระมหาราชนกว่ายน้ำอยู่กลางทะเลเป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน

การพัฒนามิติทางการนำ

ผู้นำที่ดีควรทำตนเหมือนเทวดาที่ดี ผู้นำที่ไม่ดีจะทำตนเหมือนเทวดาไม่ดี ซึ่งก็คือพญามาร พญามารคือเทวดาที่มุ่งทำร้ายต่อผู้อื่น

วิธีของมาร มี ๒ อย่าง

๑. ทำลายล้าง และขัดขวางคนที่จะทำความดี หรือคนที่จะทำการสร้างสรรค์
๒. หลอกล่อให้คนติดสิ่งชั่วร้ายที่บารุงบำเรออยู่กับความสำราญ อุปรกรณ์ในการ

หลอกล่อมี ๒ อย่างคือ

- (๑) เบ็ด คือ เครื่องล่อเหยื่อ
- (๒) บ่วง คือ เครื่องมัดเหยื่อ

ผู้นำตามคติพระพุทธศาสนา น่าจะมี ๓ ประเภท คือ

๑. ผู้นำแบบเทวดา
๒. ผู้นำแบบมาร
๓. ผู้นำแบบกึ่งเทวดากึ่งมาร

๗. ข้อปฏิบัติที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิตของผู้นำ

พระพุทธศาสนาได้สอนวิธีปฏิบัติตนที่เหมาะสมสำหรับผู้นำและสามัญชนหรือคนทั่วไป ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ตามหลักการที่เรียกว่า อปัณณกปฏิบัติ (ทางดำเนินที่ไม่ผิด) ซึ่งมี ๓ ข้อดังนี้

๑. ความสำรวม ระมัดระวังในอินทรีย์ (อินทรีย์สังวร) ซึ่งก็คือการมีสัมมาสติ ควบคุมอินทรีย์ทั้งหก (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ)
๒. ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค (โภชนะมัตตัญญูตา)
๓. การรู้จักตื่นตัว ไม่ประมาทวันไหน (ชาคริยานุโยค) ซึ่งก็คือความขยันรู้จักทำงานอย่างจริงจัง ไม่เกียจคร้าน ไม่เห็นแก่นอน

ผู้นำที่ดีจะต้องมีความสามารถในการนำตนเองให้รอดพ้นจากการเป็นผู้นำแบบพญามาร ซึ่งอาจเรียกว่าแบบทรราชย์ก็ได้ และจะต้องนำตนเองให้พ้นจากกำลังภายนอกที่เหนือกว่าตนเอง รวมทั้งจากอำนาจกิเลสภายในของตนเองด้วย นำตนเองให้พ้นจากการถูกกระทำจากกำลังทุกประเภทที่อาจจะครอบงำจนไม่มีอิสรภาพในการทำสิ่งที่ตั้งม

พุทธจริยธรรมพื้นฐานสำหรับพัฒนาผู้นำ

พระพุทธศาสนาได้เสนอหลักการขั้นพื้นฐานในการพัฒนาบุคคลทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นผู้นำหรือผู้ตามให้เป็นคนดี ในหลักคำสอนที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายแห่ง ผู้นำจำเป็นต้องมีการปฏิบัติตามคำสอนพื้นฐานเหมือนกับบุคคลทั่วไป ขณะเดียวกันก็จะต้องปฏิบัติตามคำสอนพิเศษที่กำหนดไว้เฉพาะสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพผู้นำ

คำสอนของพระพุทธศาสนาขั้นพื้นฐานสำหรับคนทั่วไปปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกตัวอย่างเช่น ในพรหมชาลสูตรแห่งพระสุตตันตปิฎก พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอน ศีล ๓ ระดับแก่สาวกของพระองค์ คือ จูฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล

ศีลระดับจูฬศีล เป็นคำสอนให้งดเว้นจากการประทุษร้ายชีวิตสัตว์ ชีวิตคนอื่น ชีวิตตนเอง และต้นไม้ ทั้งทางกายและทางวาจา

ศีลระดับมัชฌิมศีล เป็นคำสอนสำหรับผู้ที่ต้องการถือเคร่งในชีวิตในระดับสูงขึ้น โดยเฉพาะนักบวชที่ประพฤติพรหมจรรย์อยู่แล้วจำเป็นต้องหลีกเลี่ยง จากการแสวงหาความเพลิดเพลินแบบชาวโลก รวมทั้งใช้เครื่องอุปโภค บริโภคและสิ่งประดับตกแต่งที่ชาวโลกนิยมกัน ก็จะต้องงดด้วยศีลในระดับนี้รวมถึงข้อห้ามการมิให้สมณะประกอบอาชีพเสริมที่ไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัย เช่น รับที่นา ที่สวน ไร่ทำนา ทำสวน รับสัตว์เลี้ยง เช่น แพะ ไก่ สุกร เพื่อค้าขายแลกเปลี่ยน

ศีลในระดับมหาศีล สามารถประยุกต์ใช้โดยสามัญชน เพราะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมในการประกอบอาชีพด้วย เช่น ไมโก่งในการค้าขาย ไมโก่งด้วยตาชั่ง และสำหรับข้าราชการห้ามมิให้รับสินบน เป็นต้น

ข้อความในพรหมชาลสูตร สามารถกล่าวได้ว่าเป็นหลักพุทธจริยธรรมขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ผู้ปฏิบัติตามศีลทั้ง ๓ ระดับดังกล่าว ย่อมจะทำให้ชีวิตประเสริฐสูงส่งและมีคุณค่าเพิ่มขึ้น

การพัฒนาคุณธรรมสำหรับผู้นำ

คุณธรรม คือ สิ่งที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดมีขึ้นประจำอยู่ในจิตใจของบุคคล คุณธรรมจัดเป็นลักษณะภายในและเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติจริยธรรม บุคคลที่ดีจะต้องมีคุณธรรมประจำชีวิตตลอดเวลา และจะต้องหนักแน่นในเหตุผล มีสติตื่นตัว มีความรู้สึกไวต่อเพื่อนมนุษย์

บุคคลที่มีคุณธรรม คือบุคคลที่มีคุณสมบัติพิเศษ เด่น และคุณธรรมยอมทำให้บุคคลเป็นสัตว์โลกที่ประเสริฐ

๘. บทสรุป

การพัฒนาบุคคลเพื่อให้เป็นผู้นำที่ดีนั้น เป็นเป้าหมายสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคนตามหลักทางพระพุทธศาสนา บุคคลที่พัฒนาดีแล้วยังมีความประพฤติเป็นแบบอย่างแก่บุคคลอื่นได้ ขณะเดียวกันก็เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าของสังคม สถาบันพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนานักพัฒนาสังคมตั้งแต่ยุคแรกเกิดมีพระสงฆ์ขึ้นในสังคมมนุษย์ กล่าวโดยเฉพาะในสังคมไทย พระสงฆ์เป็นบุคลากรสำคัญมากที่สุดในบรรดาทรัพยากรมนุษย์ของพระศาสนา การจะให้พระสงฆ์เป็นผู้นำได้อย่างสมบูรณ์ จะต้องพัฒนาตนเองให้มีความสมบูรณ์พร้อมกัน ๓ มิติ คือ มิติทางคุณธรรม มิติทางปัญญา และมิติการเป็นผู้นำ สถาบันการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับล้วนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้เป็นผู้นำ พระสงฆ์จำนวนไม่น้อยก่อนบวชและระหว่างบวชเป็นผลผลิตของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในสังคมมาแล้ว ดังนั้น จึงสมควรประยุกต์เอาความรู้ทางวิชาการที่ได้รับมาเป็นแนวปฏิบัติตน และเป็นแนวทางในการชี้นำสั่งสอนแก่ประชาชน เพื่อความมีศรัทธาอย่างยั่งยืนต่อพระพุทธศาสนา และเพื่อบรรลุถึงความเป็นอริยบุคคลตามอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงต่อไป